

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

1-2021

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Муассис: Фаргона давлат университети.

«FarDU. ILMIY XABARLAR – НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК. ФерГУ» журнали бир йилда олти марта чоп этилади.

Журнал филология, кимё ҳамда тарих фанлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссиясининг докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Журналдан мақола кўчириб босилганда, манба кўрсатилиши шарт.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги томонидан 2020 йил 2 сентябрда 1109 рақами билан рўйхатга олинган.

Муқова дизайни ва оригинал макет ФарДУ таҳририят-нашриёт бўлимида тайёрланди.

Таҳрир ҳайъати

Бош муҳаррир
Масъул муҳаррир

МАКСУДОВ Р.Х.
ЎРИНОВ А.А.

ФАРМОНОВ Ш. (Ўзбекистон)
БЕЗГУЛОВА О.С. (Россия)
РАШИДОВА С. (Ўзбекистон)
ВАЛИ САВАШ ЙЕЛЕК. (Туркия)
ЗАЙНОБИДДИНОВ С. (Ўзбекистон)

JEHAN SHANZADAN NAYYAR. (Япония)
LEEDONG WOOK. (ЖанубийКорея)
АЪЗАМОВ А. (Ўзбекистон)
КЛАУС ХАЙНСГЕН. (Германия)
БАХОДИРХОНОВ К. (Ўзбекистон)

ҒУЛОМОВ С.С. (Ўзбекистон)
БЕРДЫШЕВ А.С. (Қозоғистон)
КАРИМОВ Н.Ф. (Ўзбекистон)
ЧЕСТМИР ШТУКА. (Словакия)
ТОЖИБОЕВ К. (Ўзбекистон)

Таҳририят кенгаши

ҚОРАБОЕВ М. (Ўзбекистон)
ОТАЖОНОВ С. (Ўзбекистон)
ЎРИНОВ А.Қ. (Ўзбекистон)
РАСУЛОВ Р. (Ўзбекистон)
ОНАРҚУЛОВ К. (Ўзбекистон)
ГАЗИЕВ Қ. (Ўзбекистон)
ЮЛДАШЕВ Г. (Ўзбекистон)
ХОМИДОВ Ғ. (Ўзбекистон)
АСҚАРОВ И. (Ўзбекистон)
ИБРАГИМОВ А. (Ўзбекистон)
ИСАҒАЛИЕВ М. (Ўзбекистон)
ҚЎЗИЕВ Р. (Ўзбекистон)
ХИКМАТОВ Ф. (Ўзбекистон)
АХМАДАЛИЕВ Ю. (Ўзбекистон)
СОЛИЖОНОВ Й. (Ўзбекистон)
МАМАЖОНОВ А. (Ўзбекистон)

ИСОҚОВ Э. (Ўзбекистон)
ИСКАНДАРОВА Ш. (Ўзбекистон)
МЎМИНОВ С. (Ўзбекистон)
ЖЎРАЕВ Х. (Ўзбекистон)
КАСИМОВ А. (Ўзбекистон)
САБИРДИНОВ А. (Ўзбекистон)
ХОШИМОВА Н. (Ўзбекистон)
ҒОФУРОВ А. (Ўзбекистон)
АДҲАМОВ М. (Ўзбекистон)
ХОНКЕЛДИЕВ Ш. (Ўзбекистон)
ЭГАМБЕРДИЕВА Т. (Ўзбекистон)
ИСОМИДДИНОВ М. (Ўзбекистон)
УСМОНОВ Б. (Ўзбекистон)
АШИРОВ А. (Ўзбекистон)
МАМАТОВ М. (Ўзбекистон)
ХАКИМОВ Н. (Ўзбекистон)
БАРАТОВ М. (Ўзбекистон)

Муҳаррирлар: Ташматова Т.
Жўрабоева Г.

Мусахҳиҳлар: Шералиева Ж.
Мамаджонова М.

Таҳририят манзили:

150100, Фаргона шаҳри, Мураббийлар кўчаси, 19-уй.
Тел.: (0373) 244-44-57. Мобил тел.: (+99891) 670-74-60
Сайт: www.fdu.uz

Босишга рухсат этилди:

Қоғоз бичими: - 60×84 1/8

Босма табоғи:

Офсет босма: Офсет қоғози.

Адади: 100 нусха

Буюртма №

ФарДУ нусха кўпайтириш бўлимида чоп этилди.

Манзил: 150100, Фаргона ш., Мураббийлар кўчаси, 19-уй.

**Фаргона,
2021.**

Аниқ ва табиий фанлар

МАТЕМАТИКА

А.Ўринов, Ш.Хайдарова Олтинчи тартибли гиперболик типдаги дифференциал тенглама учун бошланғич масала	6
А.Ахлимирзаев, М.Ибрагимов, И.Ақромова Хосмас интеграллар ва уларни ўрганиш бўйича баъзи бир мулоҳазалар	14
Б.Кадиркулов, М.Жалилов Капутооператори қатнашган тўртинчи тартибли аралаш типдаги тенглама учун бир нолокал масала ҳақида	19

ФИЗИКА, ТЕХНИКА

У.Тойиров, Д.Рохмонов, Р.Мурадов Хомашё валигининг жин машинаси самарадорлигига таъсирини ўрганиш	25
М.Собиров, Х.Сатторова, Р.Тошқўзиев Қутбланган ёруғликни стоқс параметрлари орқали тасвирлаш	31

КИМЁ

И.Асқаров, М.Ақбарова Айрим синтетик кир ювиш воситаларининг кимёвий таркиби ва уларни синфлаш	36
Ш.Абдуллоев Темир (III) асосидаги гетеробиметаллик оксо-карбоксилатларнинг электрон парамагнитик резонанс спектрлари	40
И.Асқаров, Ш.Қирғизов, Ю.Бадалова Шоколаднинг кимёвий таркиби ва физик-кимёвий кўрсаткичлари бўйича таҳлили	46
Р.Исматова, М.Амонова, М.Амонов Пахта толаси асосидаги калава ипларни янги таркиб билан оҳорлашни физик-кимёвий асослаш	51
Д.Каримова, В.Хужаев, Г.Рахматуллаева Косметик кремлар сифатини органолептик ва физик-кимёвий услублар ёрдамида аниқлаш	57
Ў.Ҳолмирзаев 9-синф ўқувчиларининг кимё фанидан экспериментал кўникмаларини шакллантиришни такомиллаштириш	62

Ижтимоий-гуманитар фанлар

ТАРИХ

Т.Эгамбердиева, Н.Самедова Ўзбек ва турк халқларининг миллий урф-одат ва анаъаналаридаги уйғунликлар таҳлили....	67
Р.Арслонзода, Д.Муйдинов Ўзбекистон Республикасининг архив иши соҳасидаги халқаро алоқалари	71
А.Ерметов Ўзбекистон ички ишлар органлари ходимларининг миллий таркиби хусусида (1925-1985 йиллар)	78
И.Ғуломов Туркистон ўлкасида аҳолини рўйхатга олиш тадбирларига оид айрим мулоҳазалар (1897-1920 йиллар мисолида)	85
Р.Расулова Ўзбек ва татар маърифатпарварларининг ҳамкорлик муносабатлари	90
Ш.Саидахматов Урбанизация ижтимоий жараён сифатида: тарихшунослик таҳлили	95

УДК: 321.01+351.74+.007.08

**ЎЗБЕКИСТОН ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИНИНГ МИЛЛИЙ ТАРКИБИ
ХУСУСИДА
(1925-1985 йиллар)**

**О НАЦИОНАЛЬНОМ СОСТАВЕ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
УЗБЕКИСТАНА
(1925-1985 гг.)**

**ABOUT THE NATIONAL COMPOSITION OF THE POLICE OF UZBEKISTAN
(1925-1985)**

Ерметов Аваз Абдуллаевич¹

¹Ерметов Аваз Абдуллаевич

– Ўзбекистон Миллий университети, тарих факультети доценти, тарих фанлари доктори.

Аннотация

Мақолада Ўзбекистон ССР ташкил этилганидан сўнг қайта тузилган Ички ишлар халқ комиссарлиги таркибида фаолият юритган милиция органлари ходимларининг таркибий тузилиши, жумладан, ички ишлар тизимининг марказий идоралари ҳамда вилоятларда хизмат қилган раҳбар ва оддий ходимларнинг миллий таркибий тузилиши бирламчи архив ҳужжатлари асосида таҳлил этилган.

Аннотация

В статье на основе первичных архивных документов анализируется состав сотрудников милиции, работавших в Народном комиссариате внутренних дел, реорганизованный после образования Узбекской ССР, а также проанализирована как центральная структура, так и национальная структура высших должностных лиц в системе внутренних дел по регионам республики.

Annotation

The article analyzes the structure of police officers working in the People's Commissariat of Internal Affairs, which was reorganized after the formation of the Uzbek SSR, including the central structure of the internal affairs system and the national structure of senior and ordinary officers in the regions on the basis of primary archival documents.

Таянч сўз ва иборалар: давлат, республика, ҳукумат, тизим, бошқарув, ИИВ, милиция, ҳужжат, қонун, қарор, фармон, фармойиш, низом, буйруқ, ҳуқуқ, ҳудуд, кадр, таркиб, курс, ходим, инспектор.

Ключевые слова и выражения: государство, республика, правительство, система, управление, МВД, милиция, документ, закон, постановление, указ, распоряжение, положение, приказ, право, территория, кадр, состав, курс, сотрудник, инспектор.

Keywords and expression: state, republic, government, system, management, Ministry of Internal Affairs, police, document, law, order, resolution, position, law, territory, personnel, composition, course, employee, inspector.

1924 йил охирларида Ўрта Осиё республикаларида ўтказилган миллий-худудий чегараланишдан сўнг, бу худудларда фаолият юритган учта республика тугатилиб, 1925 йил февралда Ўзбекистон ССР ташкил этилди. Натижада Туркистон АССР, ХССР ва БССРлари ички ишлар идоралари ҳуқуқий ва худудий жиҳатдан Ўзбекистон ССР ИИХК тасарруфига ўтказилди.

Жумладан, 1924 йил 14 декабрда Ўзбекистон ССР милицияси бошлиғининг 16-сонли буйруғи эълон қилинди. Буйруқда “Туркистон АССР, Бухоро ва Хоразм Совет Социалистик Республикалари худудларида фаолият юритган ички ишлар органлари Ўзбекистон ССР милицияси тасарруфига

ўтказилгани кўрсатилган бўлиб, эндиликда милиция органларининг таркиби бутунлай қайта кўриб чиқилиши зарурлиги, ходимларга милиция сафларида хизмат олиб бориш қоидалари ва жамиятда тартиб-интизомни таъминлаш борасида тегишли курслар ташкил этиш кераклиги, шунингдек, ташкилотда мустаҳкам тизимли тартиб ўрнатиш муҳимлиги” белгилаб берилди [1,75-76]. Туркистон АССР ИИХКга тегишли ҳуқуқий нормативлар, низомлар, юқоридан чиқарилган қарор, фармойиш ва кўрсатмалар асосида белгиланган ваколат ҳамда вазифалар ўзаро мувофиқлаштирилди [2,163-164]. Натижада милиция ва жиноят қидирув бўлимларининг фаолияти устидан умумий назорат қилиш

ТАРИХ

Ўзбекистон ССР Ички Ишлар Халқ Комиссарлигига юклатилди. Шундай бўлгани ҳолда, Ўзбекистон ССР ИИХК томонидан қабул қилинган қарорда Туркистон АССР ИИХ комиссари ҳамда Бухоро ва Хоразм Республикалари халқ нозирлари вақтинча ўз ўрнида қолдирилди. Ўзбекистон ССРда ташкил этилган “Милиция ва жиноят қидирув” бўлимига 7 та вилоят бўлинмалари, битта туман, шаҳар (Тошкентнинг эски шаҳрида) бўлинмаси, 13 та туман бўлинмалари ва Самарқанд вилоятининг вокзал олди бўлинмаси бўйсунар эди [3, 48].

Ҳар бир ташкилотнинг иш юритиш услуби, шунингдек, фаолиятидаги ютуқ ва камчиликлар бевосита унинг бошқарув тизими ҳамда ташкилотдаги кадрларнинг таркибий тузилиши, билими ва малакаси билан боғлиқ жараён бўлгани сингари Ўзбекистондаги ички ишлар органларининг фаолияти ҳам, шундай жиҳатлар негизидаги хусусиятлар билан кечди.

Таъкидлаш жоизки, ташкилотнинг иш юритиш услуби, бошқариш шакли тегишли ҳуқуқий-норматив ҳужжатлар, хусусан, Ўзбекистон ички ишлар органларининг ҳам фаолияти тегишли низомлар, буйруқ ва кўрсатмалар асосида олиб борилган бўлса-да, унинг бошқарув аппаратининг ҳам ташкилот фаолиятига таъсири муҳим аҳамият касб этади.

Шу ўринда қайд этиш зарурки, совет даврининг илк йилларида ички ишлар тизимидаги раҳбарларнинг миллий таркибига алоҳида эътибор қаратилиб, ўлкада олиб борилган ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, маънавий ва мафкуравий ўзгаришлардан келиб чиққан ҳолда раҳбарлар, асосан, европаликлардан тайинланган. Архив ҳужжатларида келтирилишича, Ички ишлар халқ комиссарлиги тузилган илк йилларда унинг марказий аппаратидаги 10 та юқори лавозимда атиги 3 нафар ўзбек ишлаган бўлиб, қолганлари рус ва бошқа миллат вакиллари билан иборат бўлган. Милиция бўлимида фаолият юритган 11 нафар ходимдан 2 нафари ўзбек, 8 нафари рус ва биттаси латиш миллатига (1925 йил апрель) мансуб бўлган [4,14-15]. Жиноят қидирув бўлимида фаолият кўрсатган 11 нафар ходимдан 2 нафари ўзбек (18%), қолганлари европаликлардан (81 %) иборат бўлган [5,149].

Бу даврда милиция органлари ходимларининг таркибий тузилиши вилоятлар бўйича ҳам ўзаро фарқ қилган. Маълумотларда ёзилишича, Тошкент вилоятидаги мавжуд 865 нафар милиция ходимидан 486 нафари руслар (56%), 295 нафари ўзбеклар (34 %), 3 нафари тожиклар, 10 нафари қозоқлар, 33 нафари татарлар, 5 нафари туркманлар, биттаси поляк, 3 нафар латишлар ва арманлар, 6 нафари яҳудийлар, 20 нафари бошқа халқларнинг вакиллари бўлган. Зарафшон вилоятида фаолият кўрсатган 759 нафар милиционердан 529 нафари ўзбек (69 %), 63 нафари тожик (8%), 4 нафари қозоқ, 43 нафари татар (5%), 51 нафари туркман (6%), 27 нафари эрон, 11 нафари рус, 18 нафари арман, 13 нафари бошқа миллат вакиллари билан бўлган. Сурхондарё вилоятида мавжуд 138 ходимдан 70 нафари ўзбек (50%), 39 нафари рус (28%), 11 нафари татар ва қолганлари бошқа миллат вакиллари бўлган. Фарғона вилоятида эса 212 нафар милиционердан 70 нафари руслар (33%), 50 нафари ўзбеклар (24 %), 41 нафари тожиклар, қолганлари бошқа миллатга мансуб кишилардан [6,426], Хоразм вилояти жиноят қидирув бўлими ходимларидан 6 нафари ўзбек, 5 нафари татар, 4 нафари руслардан (штат бўйича умумий 15 нафар ходим) [7,477] (1925 йил 1 октябрь ҳолатига) иборат бўлган.

Ўзбекистон ССР ИИХК коллегиясининг йиғилишида (1926 йил 2 мартда) муҳокама этилган масалалар доирасида ҳам милиция шахсий таркиби ва фаолиятига оид бир қатор жиддий камчиликлар кўрсатилади. Коллегияда Зарафшон вилояти ижроия комитети маъмурий бўлим бошлиғи (А. Мукамилов) вилоят ички ишлар идораларининг таркибий тузилиши ва фаолияти тўғрисида маъруза қилиб, унда “...Бухоро вилоятида эса ходимларнинг 50 % ни ўзбеклар, 30 % ни чет элликлар ва 20 % рус миллатига мансуб кишилардан ташкил топганлиги [8, 27-28] кўрсатилади. Шу пайтда Фарғона вилояти милиция ходимларининг миллий таркиби қуйидагича бўлган: ўзбеклар – 417, тожиклар – 23, қирғизлар – 1, татарлар – 14, эронийлар – 1, руслар – 81, арманлар – 3, еврейлар – 1, бошқа миллат вакиллари – 2 нафарни, умумий 543 нафарни ташкил этган [9,8].

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, ички ишлар идоралари қайта ташкил этилиб,

вилоятлардаги ички ишлар органларининг бошқарув аппарати ва жиноят қидирув бўлимларининг милиция таркибига қўшилиши натижасида унинг таркибий тузилишида ҳам тез-тез ўзгаришлар бўлиб

турди [10,1]. (1927 йил январь ойида Ўзбекистон ССРда ички ишлар идораларининг миллий таркиби 1-жадвалда акс этган.)

1-жадвал

Ўзбекистон ички ишлар идораларининг миллий таркиби

№	Худуди	Ўзбеклар	тожиклар	қирғизлар	қора-қирғизлар	татарлар	туркманлар	эронийлар	руслар	поляклар	арманлар	еврейлар	латишлар	бошқа миллатлар	Жами:
1	Тошкент вилояти	280	7	6	1	25	-	-	270	2	1	3	3	13	602
2	Зарафшон вилояти	321	7	1	-	21	-	9	37	1	-	8	-	10	415
3	Сурхондарё вилояти	69	22	-	-	6	2	1	47	2	1	1	-	3	154
4	Фарғона вилояти	432	23	1	-	14	-	1	81	-	3	1	-	2	558
5	Конимех тумани	27	-	9	4	6	1	-	4	-	-	-	-	-	51
6	Хоразм вилояти	256	4	18	-	16	-	-	5	-	-	-	-	-	308
7	Қашқадарё вилояти	130	8	-	-	27	-	12	19	-	-	8	1	25	230
	Умумий сони	1515	71	35	5	115	3	23	463	5	5	21	4	53	2318

ИИХК томонидан ЎзССР ХКСга милиция фаолияти юзасидан топширилган ҳисоботда ҳам (1927 йил 1 январь ҳолатига), ички ишлар органларининг миллий таркиби тўғрисида маълумотлар келтирилади. Унда кўрсатилишича, Зарафшон вилоятидаги 174 нафар ходимдан 104 нафари ўзбек (59%), 12 нафари рус (6%), 20 нафари татар (11%), 11 нафари эроний халқига мансуб аҳоли, қолганлари бошқа халқ вакиллари, Фарғонада 543 нафар ходимдан 417 нафари ўзбек (76%), 111 нафари рус (20%), 23 нафар тожик (4%), қолганлари бошқа миллат вакиллари, Самарқанд шаҳридаги 395 нафари милиция ходимларидан 246 нафари ўзбек (62%), 114 нафари рус (28%), қолганлари бошқа халқ вакиллари, Тошкент вилоятида эса 599 нафар ходимдан 71 нафари ўзбек (11%), 267 нафари рус (44%), 25 нафари татар (4%) ва бошқа миллат вакиллари иборат бўлган [11,66].

Шу ўринда таъкидлаш керакки, ички ишлар идораларининг миллий таркибига оид маълумотлар архив ҳужжатлари ва турли

ҳисоботларда келтирилганда, бир-бирдан ўзаро фарқ қилади. Бунинг сабабини уларнинг таркибий тузилишидаги ўзгаришларнинг доимий ва тез бўлганлигида, дея изоҳлаш мумкин (архив маълумотлари таҳлили шундан далолат берадики, республикада ички ишлар органлари қайта тузилиб, вилоятлардаги милиция идоралари ва жиноят қидирув бўлимлари қайта ташкил этилаётган илк йилларда хизматга ўтган айрим ходимлар бир неча кун, ҳафта ёки бир ой муддат ҳам фаолият юритмаган экан).

Бундай жараёнларнинг оқибатида бир йилнинг ўзида республика ва вилоятлар кесимидаги статистик маълумотларда катта фарқлар учрайди. Масалан, 1927 йил июль ойига келиб, Ўзбекистон ички ишлар идоралари миллий таркиби қуйидаги кўринишга эга бўлиб, ўша йил январдаги маълумотлардан бирмунча фарқ қилади:

Ўзбекистон ички ишлар идораларининг миллий таркиби (1927 йил июль) [12,14].

№	Худуди	ўзбеклар	тожиклар	қирғизлар	қора-қирғизлар	татарлар	туркманлар	эронийлар	руслар	поляклар	арманлар	еврейлар	латишлар	бошқа миллатлар	Жами:
1	Зарафшон вилояти	317	13	3	-	45	-	14	29	3	-	7	-	9	440
2	Қашқадарё вилояти	145	8	-	-	12	-	-	12	-	-	6	1	58	242
3	Хоразм вилояти	265	4	18	-	16	-	-	5	-	-	-	-	-	308
4	Фарғона вилояти	686	23	1	-	-	-	1	148	-	-	-	-	-	859
5	Самарқанд вилояти	248	3	2	-	16	-	-	140	3	-	-	-	11	423
6	Тошкент вилояти	454	-	-	-	-	-	-	641	-	-	-	-	55	1150
7	Сурхондарё вилояти	67	34	1	-	3	1	-	23	1	2	-	-	12	144
8	Конимех тумани	25	-	12	3	6	1	-	3	-	-	-	-	-	50
	Умумий сони	2207	85	37	3	98	2	15	1001	7	2	13	1	145	3616

Келтирилган маълумотлар таҳлили шуни кўрсатадики, ички ишлар органларида фаолият юритган руслар ва бошқа европалик милиция ходимлари, асосан, катта ва марказий шаҳарларда, хусусан, Тошкент ва Фарғона вилоятларида кўпчиликти ташкил этган.

Шу ўринда таъкидлаш керакки, милициянинг таркибий тузилиши кадрлар масаласидаги тартибсизликлар, тегишли кўрсатмаларнинг ўз вақтида бажарилмаслиги, милиция шахсий таркибига оид ижтимоий муаммолар таъсирида тез-тез ўзгариб турган.

Хусусан, ушбу идоранинг кадрларига тегишли жиддий муаммолар Ўзбекистон ССР Ички ишлар халқ комиссари Б.Мавлонбековнинг (1927 йил 2 февраль) ҳисоботида: "...милиция ходимларининг 70 % саводсиз бўлганлиги ва улар махсус тайёргарликдан ўтмаётганлиги сабабли милицияга юклатилган вазифалар ўз вақтида бажарилмаяпти" [13,4,5], деб кўрсатилади. Милиция сафларидаги бундай ҳолатни бартараф этиш масаласи тегишли ташкилотларда ўрганилиб чиқилганидан сўнг, ходимларнинг билим ва малакасини

ошириш мақсадида махсус курслар ташкил этилиши йўлга қўйила бошланди. 1929 йилда милиция, жиноят қидирув ва қамоқхоналардаги бошқарув лавозимларига ходимларни тайёрлаш ва малакасини ошириш бўйича 1 йиллик курслар ташкил этилди. Унда милиция бўлимида 100 киши, жиноят қидирув бўлимида 15 киши ва қамоқхона ходимларидан 35 нафар киши қатнашди [14,31]. Лекин бошқарув аппаратини мустаҳкамлаш учун ташкил этилган бу курслар таъминотдаги узилишлар ва бошқа айрим сабабларга кўра тўлалигича охирига етказилмади.

Бу пайтда Ишчи–деҳқон милициясининг қуйи бўғин бошқарув таркиби ва оддий ходимларни тайёрлашда ҳам айрим эътиборга молик ишлар амалга оширила бошланди. Шу ўринда қайд этиш лозимки, ички ишлар органлари ходимларининг малакасини ошириш жараёни билан боғлиқ ҳисоботларда, унга жалб этилган ходимларнинг таркибий тузилиши, сони билан бирга миллий таркиби ҳақида ҳам маълумотлар учрайди.

1933 йилда республика ҳудудларида ташкил этилган 4 ойлик курсларда Тошкент

шаҳрида 48, Самарқандда 37, Қўқонда 25, курслардан ташқари махсус лагерларда ўтказилган йиғинларда дастур асосида 522 нафар ходим қатнашди.

Йиғинларда иштирок этган ходимларнинг 70%и ўзбеклар, 12 %и руслар, 6 %и қozoқ, татар ва украинлардан иборат бўлган. Ижтимоий келиб чиқиши жиҳатидан эса 52 % ни ишчи ва батраклар, 35 % ни деҳқонлар ташкил этган [15,81].

Тадқиқ эилаётган йилларда милиция шахсий таркибининг малакасини ошириш жараёнида унинг таркибига аёлларни жалб этиш ҳам йўлга қўйила бошланди. Масалан, 1930 йилда Тошкент округида 41 нафар аёл ходимлар фаолият юритиб, улардан 38 нафари рус ва 3 нафари ўзбек аёллари бўлишган [16,22].

Милиция органларининг шахсий таркибини мустақамлаш борасида олиб борилган ҳаракатларга қарамай, XX аср 30-йилларининг бошларида милиция органлари бошқарув аппарати малакали кадрлар билан таъминлаш муаммо бўлиб қолаверди. Ўзбекистон ССР Давлат сиёсий бошқармаси бошлиғи ёрдамчиси (Антоничев) томонидан Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетига 1933 йил 11 октябрда топширилган махсус далолатномада қуйидагича таъкидлайди: "...Милиция бошқарув аппаратидаги тартибсизликлар

ҳақида тўхталиб, бир йилда (1932-1933 йиллар) республика миқёсида 208 нафар милиция бошлиқлари ўз лавозимларидан бўшатилиб, улардан 127 нафари жиноий ва маъмурий жавобгарликка тортилганини таъкидлаш кифоя. ...Шу муносабат билан вилоятларда милиция фаолиятини тўғри йўлга қўйиш учун бошқарувда малакага эга бўлган ўзбек миллатига мансуб 25 нафаргача ходимларни районларда тегишли лавозимларга тайинлаш учун юбориш зарур" [17,98-101].

Маълумотларда кўрсатилишича, 1940 йилда Ўзбекистон ССР ички ишлар идоралари марказий аппаратида 117 нафар ходим фаолият юритиб, уларнинг 22 нафари – ўзбек, 1 нафари – тожик, 47 нафари – рус ва 46 нафари бошқа миллат вакиллари бўлган. Улар орасида фақат 2 кишигина олий маълумотга, 18 нафари ўрта маълумотга, қолган 97 нафар киши паст маълумотга эга бўлган.

ИИХК Ишчи-деҳқон милицияси бошқармасида фаолият юритган 107 нафар ходимдан, 60 нафари – ўзбек, 2 нафари – тожик, 3 нафари – қozoқ, 25 нафари – рус, 17 нафари эса бошқа миллат вакиллари бўлишган. Улардан биттаси ҳам олий маълумотга эга бўлмаган, ўрта маълумотлилар – 6 киши, 101 нафар киши паст маълумотли бўлган [18,44].

3-жадвал

Ўзбекистон ССР бўйича район ва шаҳар милиция бошлиқларининг миллий таркибий тузилиши қуйидагича бўлган (1940 йил 15 июль) [19,51]:

№	Вилоят номи	умумий сони	ўзбек-лар	тожик-лар	рус-лар	қozoқ-лар	бошқа миллат вакиллари	Маълумоти		
								олий	ўрта	Паст
1.	Тошкент вилояти	15	7	1	4	-	3	-	2	13
2.	Самарқанд вилояти	19	11	1	6	-	1	-	2	17
3.	Фарғона вилояти	30	23	-	1	1	5	-	-	30
4.	Бухоро вилояти	21	13	-	5	1	2	-	1	20
5.	Хоразм вилояти	9	6	-	1	-	2	-	1	8
6.	Қорақалпоғистон АССР	13	-	-	8	1	4	-	-	13
7.	Жами	107	60	2	25	3	17	-	6	101

1983 йилда республика миқёсида "ўзбек иши" ва "пахта иши" каби компаниялар асосида бошланган жиноий ишлар оқибатида ички ишлар тизими, хусусан, унинг бошқарув аппарати ва умуман таркибий тузилишида ўзгаришлар содир

бўлди. Бу жараёнда давлат бошқарув тизимининг, шунингдек, ҳуқуқ-тартибот идораларининг барчасига Марказдан кўплаб ходимлар юборилди. Бу пайтда мазкур давлат идоралари орасида шахсий таркиби нуқтаи назаридан энг каттаси ҳисобланган

ТАРИХ

Ўзбекистон ССР Ички ишлар вазирлигига ҳам 150 нафардан ортиқ турли миллат вакиллари келган эди.

Ўша пайтда Ўзбекистон ССР Ички ишлар вазирининг ўринбосари лавозимида ишлаган Ғофур Раҳимовнинг далилларига кўра, вазирлик таркибидаги 27 та бошқарма ва бўлимлардан бор-йўғи иккитасинигина ўзбек миллатига мансуб кишилар бошқарган. У ҳам бўлса, хўжалик ва тиббиёт бошқармалари [20,268], қолган бошқарма бошлиқлари, асосан, европалик вакиллардан иборат бўлган.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистондаги ички ишлар органларининг таркибий тузилиши, уларни малакали ва тажрибали кадрлар билан таъминлаш масаласи, раҳбар кадрлар миллий таркибидаги номутаносибликлар тадқиқ этилаётган давр мобайнида долзарб муаммо бўлиб қолаверди. Бундай вазиятнинг жиддий сабаблари мавжуд бўлиб, бу, совет давлати сиёсатидаги хатоликлар, ўлкадаги ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий вазиятнинг кескинлашуви билан изоҳланади.

Жумладан, тадқиқ этилаётган даврнинг илк йилларида ички ишлар органлари тизимининг бошқарув бўғинларидаги раҳбарлик лавозимларига, асосан, европа миллати вакилларининг тайинланиши ҳам, республика ҳокимият бошқарувидаги номутаносибликларни юзага келтирди. Бундай муносабат, яъни раҳбарлик лавозимларига европаликларнинг тайинланиши, бу соҳада маҳаллий аҳоли билим ва савиясининг етишмаслигида, дея изоҳланди.

Бу даврда ички ишлар идоралари ходимларининг миллий ва ижтимоий таркибидаги хусусиятлардан бири – республика вилоятларидаги милиционерларнинг таркибий тузилишида ҳам ўзаро фарқларнинг катта бўлганлигида кўринади. Масалан, Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида ҳамда Фарғона ва Сурхондарё вилоятларида руслар ва бошқа европалик аҳоли вакиллари республиканинг бошқа ҳудудларига нисбатан кўпроқ фаолият юритган.

Совет ҳокимиятининг дастлабки ўн йилликларидаги хусусиятлардан яна бири ўша даврга оид бўлган ҳужжатларда ички ишлар идоралари ходимларининг миллий таркиби билан боғлиқ маълумотларда ўзаро тафовутнинг кўзга ташланишидир

(айримларида бир йилнинг ўзида фарқлар кузатилади). Бунинг сабабини уларнинг таркибий тузилишидаги ўзгаришларнинг доимий ва тез бўлганлигида, дея изоҳлаш мумкин (архив маълумотлари таҳлили шундан далолат берадики, республикада ички ишлар органлари қайта тузилиб, вилоятлардаги милиция идоралари ва жиноят қидирув бўлимлари қайта ташкил этилаётган илк йилларда хизматга ўтган айрим ходимлар бир неча кун, ҳафта ёки бир ой муддат ҳам фаолият юритмаган экан).

Қайд этиш жоизки, бу даврда ички ишлар идораларининг таркибий тузилиши, кадрлар масаласидаги тартибсизликлар, ходимлар таркибининг жуда тез ўзгариши, фаолиятига тегишли кўрсатмаларнинг ўз вақтида бажарилмаслиги, милиция ходимларининг моддий таъминотидаги узилишлар ҳамда ижтимоий масалаларнинг ўз вақтида ҳал этилмаслиги ва бошқа муаммолар таъсирида ҳам юзага келган.

Иккинчи жаҳон уруши йилларига келиб ҳам ИИХК марказий аппаратида фаолият юритган ходимлар орасида руслар ва европалик аҳоли вакилларининг салмоғи катта бўлган бўлса-да, республикадаги район ва шаҳар ички ишлар идоралари бошлиқларининг катта қисми маҳаллий миллат вакилларини ташкил этган. Фақатгина Қорақалпоғистон АССР милиция органлари бошқарувида руслар кўпроқ фаолият юритган.

Шу ўринда таъкидлаш керакки, Иккинчи жаҳон уруши йиллари ва урушдан кейинги дастлабки ўн йилликларда милиция органларининг таркибий тузилишига оид маълумотлар ички ишлар идораларининг фаолияти юзасидан топширилган йиллик ҳисоботлар ва бошқа давлат ташкилотларининг ҳисоботларида ҳам деярли учрамайди. Шуниси диққатга сазоворки, партия ташкилотларининг йиғилишлари ва бошқа тегишли давлат органларининг мажлисларида ички ишлар органларининг фаолияти муҳокама этилганда ва шу масалага бағишланган маърузаларда ҳам уларнинг миллий таркибига оид маълумотлар келтирилмаган (тадқиқот давомида бундай материаллар учрамади).

Тадқиқ этилаётган даврнинг сўнги йилларида Ўзбекистонда “ўзбек иши” ва “пахта иши” кампаниялари амалга оширилган пайтда, ички ишлар идоралари

тизими бошқарув аппарати ва ходимларнинг келиши натижасида миллий вилоятлардаги раҳбарлик лавозимларига таркибда яна ўзгаришлар содир бўлди. Иттифоқнинг турли ҳудудларидан

Адабиётлар:

1. Андижон ВДА, 46-фонд, 1-рўйхат, 89-иш, 75-76-варақлар.
2. ЎзР ПАА, 58-фонд, 1-рўйхат, 774-иш, 163-164-варақлар.
3. Халқ хизматида 75 йил. Масъул муҳаррир Ғ.Раҳимов. – Т.: Ўзбекистон. 1992.
4. ЎзР ПАА, 58-фонд, 1-рўйхат, 971-иш, 14-15-варақлар.
5. ЎзР ИИВА, 432-фонд, 4-рўйхат, 63-иш, 149-варақ.
6. ЎзР ИИВА, 432-фонд, 4-рўйхат, 18 с-иш, 426-варақ.
7. ЎзМА, 86-фонд, 1-рўйхат, 3192-иш, 477-варақ.
8. ЎзР ПАА, 58-фонд, 1-рўйхат, 751-иш, 27-28-варақлар.
9. Фарғона ВДА, 328-фонд, 1-рўйхат, 129-иш, 8-варақ.
10. ЎзМА, 1708-фонд, 2-рўйхат, 1г - иш, 1-варақ.
11. ЎзР ИИВА, 432-фонд, 1-рўйхат, 17-иш, 66-варақ.
12. ЎзМА, 1708-фонд, 2-рўйхат, 1г -иш, 14-варақ.
13. ЎзР ПАА, 58-фонд, 2-рўйхат, 184-иш, 4-5-варақлар.
14. ЎзР ПАА, 58-фонд, 5-рўйхат, 475-иш, 31-варақ.
15. ЎзР ПАА, 58-фонд, 8-рўйхат, 241а -иш, 81-варақ.
16. ЎзР ИИВА, 432-фонд, 1-рўйхат, 70-иш, 22-варақ.
17. ЎзР ПАА, 58-фонд, 9-рўйхат, 375-иш, 98-101-варақлар.
18. ЎзР ПАА, 58-фонд, 15-рўйхат, 190-иш, 44-варақ.
19. ЎзР ПАА, 58-фонд, 15-рўйхат, 190-иш, 51-варақ.
20. Азизхўжаев А. Чин ўзбек иши. - Тошкент: Ўзбекистон, 2011.

(Тақризчи: Б.Усманов – тарих фанлари доктори).